

Ірина ДМИТРИВ,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) ira.myrna@gmail.com

ЖАНР МОЛИТВИ У ТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ-«ЛОГОСІВЦІВ»

У статті зроблено спробу проаналізувати жанр молитви у творах письменників групи «Логос», окреслити види поетичних молитов, згрупувати їх за тематикою. Оскільки найбільше молитовною тональністю пронизані твори о. Василя Мельника (Лімниченка), то саме його поезія стала основним об'єктом дослідження.

Ключові слова: католицька література, «Логос», молитва, Святе Письмо.

Лит. 8.

Iryna DMYTRIV,

PhD in Philology, Associate Professor of Ukrainian Literature and Literary Theory
Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) ira.myrna@gmail.com

GENRE OF PRAYER IN WORKS OF «LOGOS»-WRITERS

The article is an attempt to analyze the genre of prayer in the works of writers of «Logos», as well as to determine types of poetic prayers and group them by topic. The poetry of Father Vasyl Melnik (Limnychenko) became the main object of the research, because his works are permeated with prayerful mode.

Key words: Catholic literature, «Logos», prayer, Scripture.

Ref. 8.

Ірина ДМЫТРИВ,

кандидат филологических наук, доцент кафедры украинской литературы и теории литературы Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) ira.myrna@gmail.com

ЖАНР МОЛИТВЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ПОЭТОВ-«ЛОГОСЕВЦЕВ»

В статье сделана попытка проанализировать жанр молитвы в произведениях писателей группы «Логос», очертить виды поэтических молитв, сгруппировать их по тематике. Поскольку больше молитвенной тональностью пронизаны произведения о. Василия Мельника (Лимниченко), то именно его поэзия стала основным объектом исследования.

Ключевые слова: католическая литература, «Логос», молитва, Священное Писание.

Лит. 8.

Постановка проблеми. В ідейно-художній мозаїці літературного життя Західної України міжвоєнного періоду ХХ ст. окреме місце посідали католицькі письменники, які на теренах Західної України об'єдналися у групу «Логос». Засадами творчості «логосівців» були християнська мораль, популяризація релігійної тематики та християнської етики.

В останні роки було зроблено ряд досліджень, завдяки яким письменники «Логосу» зайняли належне місце в історії української літератури ХХ ст., проте їхня творчість потребує ґрунтовнішого вивчення, оскільки діяльність «логосівців» відзначалася підвищеною активністю, багатоаспектністю і християнською спрямованістю. Актуальність нашого дослідження полягає у необхідності проінтерпретувати твори поетів групи «Логос» у контексті християнської молитовної традиції, адже творчість кожного з них характеризується тяжінням до біблійних сюжетів, традицій та образів.

Аналіз досліджень. Творчість «логосівців» потрапила у поле зору багатьох літературознавців – Ярослава Грицьковяна, Миколи Ільницького, Тараса Салиги, Лілії Гром'як, Оксани Веретюк, Наталії Вівчарик та ін., дослідження яких здебільшого стосувалися визначення місця «Логосу» в літературному процесі першої половини ХХ ст. Проте багато аспектів їхньої творчості все ще залишаються поза увагою дослідників, як, наприклад, жанрові різновиди художньої спадщини.

Мега статті – простежити настроєвість та окреслити типологію поетичних молитов у творчості «логосівців».

Виклад основного матеріалу. «За час свого існування, – пише Володимир Антофійчук, – людина не знайшла досконалішої, ніж молитва, форми, в якій можна було б виповісти найпотаємніше, зважитися на відвертість, щирість і безпосередність самовираження. У цьому – одне із таїнств вічності молитви, таїнство особистісного катарсису, перевтілення й облагородження, яке можна відчути тільки у духовному єднанні з Абсолютом» [1, 5]. Закономірно, що поряд із культовою зародилася і літературна молитва, яка знайшла своє цікаве відображення у творчості католицьких письменників, об'єднаних у групу «Логос». Як уже неодноразово зазначалося у наших попередніх дослідженнях, творчість кожного «логосівця» характеризується тяжінням до біблійних сюжетів та образів, навіть більше, бо майже усі проблеми особистого, суспільного чи національного характеру вирішуються з християнських позицій, фундаментом яких є Біблія, а особливо Новий Завіт. У художніх творах «логосівців» євангельські засади є домінуючими, вони є своєрідним «наріжним каменем», на якому будується сюжет, здійснюється колізія, ставиться і вирішується проблема.

Тематично молитви у поетичній спадщині «логосівців» можна поділити на такі, що звернені до Ісуса Христа, Богородиці і святих. У нашому дослідженні намагатимемося коротко охарактеризувати кожен із груп.

Для поетів групи «Логос» християнство – це не лише ідеологія, культура, а в першу чергу – особа Христа, яка повноправно поєднала у собі Божі і людські прикмети. Чи не найповніше нероздільність Божого і людського виявляється у Христі страждаючому. У творах «логосівців» відображено шлях людини до Бога через Голготу, хрест, терновий вінок, хресну дорогу. Прикметно, що у молитвах такого типу йдеться не лише про особисте спасіння, а й про порятунок свого народу. Ця ідея так декларується у Степана Семчука:

*Уверх налита чаша
Терпіння, горя й мук.
Тобі приносять жертву
Мільйони чистих рук.
І я Тобі приношу,
Сльозами, стоном прошу:
– Ах! Вислухай мене!
За ту криваву долю
Верни, верни їм волю [8, 8].*

Дмитрів І. Жанр молитви у творчості поетів-«логосівців»

Оскільки у творах «логосівців» хрест тлумачиться винятково у душі християнської традиції, це зумовлює і відповідну молитовну тональність віршів на цю тему, наприклад, більшість із них наповнені покаляльним духом:

*До Тебе кличемо, Христе розп'ятий,
До Тебе кличемо в найвищий час:
О Боже, Боже, перестань карати
І, як розбійників, помилуй нас [2, 221],*

а також неодноразово ліричний герой з глибини серця взиває до Бога у важких обставинах життя:

*Мабуть до Тебе не дійду я, Христе,
Такий важкий, такий болючий шлях!
В далечині дрижить мереживо імлісте,
І на шляху скрізь терня болотисте,
І жаж. І йду, бо мушу йти,
Твій голос чую, Христе,
На безпросвітньому далекому шляху.
В очах дрижить мереживо імлісте...
А йду й паду, й знова паду – о Христе! [3, 11].*

Відомо, що літературне угруповання «Логос» об'єднувалося навколо часопису «Поступ», який був друкованим органом Марійського Товариства Молоді, мета діяльності – особливе вшанування Богородиці і за її прикладом плекання і культивування християнських чеснот. У контексті постулатів Марійського Товариства стає зрозумілим часте звертання «логосівців» до образу Богородиці, який, з'явившись у їхніх ранніх поезіях, усе з більшою символічною наповненістю супроводжує усю творчість, увиразнюється, кристалізується в міру духовного вдосконалення та зростання художньої майстерності авторів.

Найповніше символ Богородиці представлений у творчості о. Василя Мельника (Лімниченка), у віршах якого зауважуємо дві основні мегаознаки Богоматері – материнство і заступництво. Майже вся поезія цього автора носить молитовний характер, для якого Богородиця – не лише історична особа, яка колись у Вифлеємі Юдейському народила Ісуса Христа. Вона – Мати, яка опікується його життям, якою він захоплюється, називає її найніжнішими словами, якій довіряє свої турботи, про це свідчить і те, що навіть у межах одного твору гармонійно переплетені молитви прослави з молитвами подяки.

Богородична поезія о. Василя Мельника (Лімниченка) найповніше представлена такими творами: «За всіх молишися...», «Молитва за хворих», «Радуйся, Діво!», «Про що Тобі, Маріє, говорити?», «Ave Maria».

Поезія «За всіх молишися...» є цікавою уже своєю назвою, яка збігається з початком молебної стихири на честь Богородиці: «За всіх Ти молишся, Благая, за тих, що прибігають з вірою під могутній Твій покров, бо іншого тривалого порятунку ми, грішні перед Богом, в бідах і скорботах не маємо, обтяжені гріхами незлічними, Мати Бога Вишнього, Ти еси Пречистая, тому-то ми до Тебе припадаємо: ізбав від усяких негод рабів Твоїх» [6, 250]. Як у стихирі, так і в поезії о. Василя Мельника Богородиця постає невтомною молільницею за рід людський:

*«За всіх молишися, Благая...» –
З грудей народу пісня летється,
А наді мною сум витас,
І дим кадила вгору в'ється [2, 135].*

У храмі, де зібралося багато людей і відбувається богослуження, всі моляться однією молитвою, «одними устами». Але далі зауважується значуща деталь: молитва наштовхує ліричного героя на індивідуальні роздуми, на власне сприйняття. Перед ним постає його життя, наче розбурхане море, і коли вже даремними є всі людські зусилля, очі героя підносяться вгору, до Богоматері:

*Хто мої болі приколише,
Кому про смутки розказати?
До кого ж маю пригорнутись?
До кого йти, ласкава Мати?
До Тебе йду... До Тебе несу
Мої надії і вагання;
Згадай на моє пересилля
І вислухай мої благання [2, 135].*

Аналогічну настроєвість має «Молитва за хворих», у якій автор просить заступництва Богородиці не лише для себе, а для всіх скривджених, знедолених, які є «подобами страждущого Христа»:

*Пречиста Діво, змилуйся над ними,
Над скорбним видом їх безкровних лиць... [2, 225].*

У цитованому уривку знову знаходимо паралелі зі стихирою Молебня до Матері Божої: «Всіх скорбних радість і пригнічених заступниця, голодуючих кормителька, скитальців потіха, бурями гнаних пристань, хворих посіщення, немічних покров і заступниця, жезл старості, Мати Бога Вишнього, Ти еси Пречистая, поспішиши, молимся, щоб спастися рабам Твоїм» [6, 250].

Часте використання фрагментів з традиційних богослужебних текстів стало прикметною рисою поезики не лише о. Василя Мельника (Лімниченка), а усіх поетів-«логосівців». Ось, наприклад, Орест Петрійчук у поезії «Stella Matutina» творить свою візію:

*Мережитьься голубе злотом небо;
З опалів чаші сонце барви п'є.
Висока стась: благословлять
Пречисті білі руки.
«Прибіжище скорбящих, молися...»
Тихий голос чуть.
І хор пташиний стоголосий,
І злotosайні сонця коси –
Усе співа хвалу Єдиній Чистій [5, 16].*

Цей твір, як і вся Богородична поезія «логосівців», наповнений класичною християнською символікою. Наприклад, автор називає Богородицю «Прибіжищем скорбящих», «Приютом беззахисних», «Єдиною Чистою»; колористика традиційно Богородична: домінують білий, голубий, золотистий кольори. Крім того, мають місце такі глибокі символи: чаші, сонця, неба, розбитої шогли. Майже вся ця символіка бере свій початок у Святому Письмі та Святому Переданні і, як це притаманно символів релігійному, характеризується відкритістю та невичерпністю інтерпретацій.

У віршах-молитвах Василь Лімниченко досить часто використовує апелятивну конструкцію: «Радуйся!», за якою ідуть номінативні конструкції, що містять певну інформацію про того, до кого звертається поет. За таким принципом побудовані акафісти. Варто звернути увагу на те, що в юдейській релігійній традиції «Радуйся!» не

Дмитрів І. Жанр молитви у творчості поетів-«логосівців»

вичерпується лише значенням «радіти». Це також і форма вітання, адже з Євангелія від Луки відомо, що коли ангел Гавриїл прийшов до Марії, щоб звістити їй про те, що вона стане Матір'ю довгоочікуваного Месії, то привітав її словами: «Радуйся, благодатна, Господь з Тобою! Благословенна Ти між жінками!» (Лк. 1, 28). Це привітання ангела стало структурним елементом молитов до Богородиці. Наприклад, в Акафісті до Богородиці читаємо: «Радуйся, Мати ягнятка і пастиря! Радуйся, Мати зорі незаходимої! Радуйся, Ключе до царства Христового! Радуйся, Невісто неневісна!» тощо [6, 207–224]. У поезії Ореста Петрійчука «Вечір» теж присутня така форму поетичного звертання до Богоматері:

Привіт Цариці світу дзвонять.

«Радуйся, чиста Лілеє...»

Рожеві цвіти шепочуть [5, 23].

Варто звернути увагу на те, що хоча у цитованому уривку Богородиця не називається на ім'я, читач розуміє, що мова тут саме про неї, оскільки за символом Цариці світу та класичним символом Лілеї криється образ Богоматері. Такі художні прийоми використовує у своїх поезіях також о. Василь Мельник. Так, наприклад, у поезії «Радуйся, Діво!..» поет називає Богородицю «Милосердною», «Повною ласки»:

Радуйся, Діво!.. Милосердна!

Почуй розплаканий мій біль!

Гляди: моя душа на тернах,

Мій вік – у лютій боротьбі!

Радуйся, Діво!.. Повна ласки!..

В Твоїх руках – моя судьба!..

Твій омофор неначе брязкіт

Воскресних ранків на гробах! [2, 198].

У наведеному вище вірші відчитується декілька християнських символів, серед них – покрову або омофору. Традиційно омофор – це символ могутнього заступництва Божої Матері, Її опіки і милосердя: «Пречиста Богородице! Ти для скорботних – велика заступниця, негайна помічниця, спасіння та підпора людства, море ласки, джерело Божої мудрости, покров для світу. Тим-то ми, вірні, урочисто прослаavimo Її світлий покров, співаючи: Радуйся, Благодатна, з Тобою Господь, що через Тебе подає світові велику милість!» (Стихира на Покров Пресвятої Богородиці) [4, 1039]. Для ліричного героя омофор Божої Матері – єдина надія, єдиний порятунок від лиха, адже з омофором пов'язується давня легенда про дивне врятування Царгорода від ворожої облоги, та й в українській народній традиції є немало оповідань про подібні чуда за посередництвом Богородиці, про одне з них ідеться у канті про Почаївську Божу Матір.

Знаковою у творчості о. В. Мельника (Лімниченка) є поезія «Ave Maria!»:

На білих брижах – ранок наді мною,

Немов воскресла з ночі ясна мрія!

І знову Ти, як завжди, зі мною...

Хвала Тобі, хвала!..

Ave Maria! [2, 332].

У цій поезії поєднано два види молитви: прослави, яка передбачає своєрідне замишування, споглядання особи, до якої засилається молитва, а також прохання про благословення на щоденні духовні подвиги. Співзвучною до «Ave Maria!» є поезія Ореста Петрійчука «Благословлю Тебе, Пречиста!». Обидва твори сповнені антиномічних символів: ранок, день – ніч, світло – темрява. Вихори і буревії символізують поетове життя,

їм протиставляється Покров Богородиці як надійний захист. У наведених віршах маємо протиставну гру кольорів. Усе, що гріховне, – темне; натомість Богородиця завжди ви-мальовується на ясному, зоряному тлі. Наприклад, у «Молитві за хворих» о. В. Мельника читаємо:

*Пречиста Діво, матінко єдина,
Твій ясний омофор над ними розгорни* [2, 225].

Образ Скорбної Божої Матері набув особливого поширення у літературі, музиці та іконописі, бо став символом невимовного страждання, довготерпеливості й любові. ХХ ст. в Україні ознаменоване важкими випробуваннями як у долі конкретної особи, так і в долі нації. Тому стає зрозумілим і виправданим часте використання мотиву Голготи, розп'яття, страждаючої Богоматері в українській літературі. Чого варті лише такі шедеври, як «Скорбна мати» Павла Тичини та «Mater dolorosa» («Скорбна мати») Богдана-Ігоря Антонича.

У творах поетів католицької групи «Логос» образ скорботної Богородиці часто «націоналізується», набирає типових ознак української матері, яка втрачає своїх дітей у воєнне лихоліття. Для прикладу наведемо вірш Степана Семчука з поетичної збірки «Метеори»:

*Мати горя! Мати болю!
У моїй душі
(окували в огні волю)
спиши та мечі...
Захід томиться кроваво...
(початок кінця)
Мати горя! Мати болю!..
... Де моє дитя?!* [8, 8].

У поезіях такого типу розп'ятий Христос є прообразом всіх тих, які невинно загинули від рук служителів зла, а Божа Мати стає прообразом стражденної української матері, якій нерідко доводилося споглядати смерть своїх синів.

Особливе місце у поетичній спадщині о. Василя Мельника (Лімниченка), о. Степана Семчука, Ореста Петрійчука та Григора Лужницького посідають образи ангелів та святих, почитання яких – давня традиція Церкви, бо вони є своєрідними орієнтирами для християн у пізнанні Бога.

Молитися разом з ангелами може лише людина, чиста серцем, особа, яка здатна споглядати красу Бога через Його творіння. Про таку молитву читаємо у поезії «Дивлюся...» о. Василя Мельника:

*Дивлюся сонними очима
На синє небо зоряне
І чую пісню Херувима,
Що сяєвом зірок плине* [2, 41].

Оскільки кожен християнин покликаний до святості, а святість – це готовність віддати життя за свої переконання, у тому числі й національні, то о. Василь Мельник (Лімниченко) у своїх творах ставить за взірць святих мужів у братньому служінні. У поезії-молитві «Святі» автор висловлює захоплення мужністю, жертовністю героїв, які ведуть священну боротьбу зі злом у найрізноманітніших його проявах:

*Атлянти вічнооців, Святі
Мужі, потуги повні!
Ви – ті герої, що ведуть
Кампанії безкровні* [2, 139].

Дмитрів І. Жанр молитви у творчості поетів-«логосівців»

Про те, що молитва займала виняткове місце у житті поетів групи «Логос», особливо у священничому служінні о. Василя Мельника (Лімниченка), свідчить поезія про часослов – настільну книгу священника, у якій вміщено тексти щоденних церковних богослужень. Як уже зазначалося, «логосівці» далекі від декларативного і обрядового християнства, для них це жива практика і спосіб життя, свідченням чого є наведена нижче поезія:

*Вже витертий пожовклий часословець!..
Впродовж років щодня в моїх руках...
Я ношу спадки у його лубках,
Мов зоряний, блакитний королевич...
Я по моєму ходжу з ним садові,
Як з білою китичкою троянд,
А в церкві, немов з святих веранд,
Падають на мене погляди Христові!
Пожовкли в нім, поплямилися листи...
Та він такий, як був тоді,
Коли троянди починали цвісти
В моїй душі, надміру молодій!..
Колись задзвонять похоронні дзвони,
А він буде – в моїй мертвій долоні! [2, 206].*

У поетичній спадщині о. Василя Мельника має місце нетиповий, проте притаманний для української літератури вид вірша – «молитва до молитви», що вкотре засвідчує благоговійне ставлення «логосівців» до всього сакрального:

*Свята молитво! Ти, немов аркан,
Хватаєш небо у духові сховки.
Твої слова – барвисті хоруговки
При шляху днів, що ним іде мій Пан! (...)
Свята молитво! Прискай благовістям
В моє гірке, кочоване безвістя! [2, 203].*

Висновки. Творчість католицьких письменників, які об'єдналися у групу «Логос», наскрізно просякнута християнською тональністю, у їхніх творах присутні елементи християнських обрядів і церковних богослужень. Наприклад, о. Василь Мельник (Лімниченко) переспівує молебні стихирі до Богородиці у поезії «За всіх молишися, Благая...», у творчій спадщині Ореста Петрійчука (О. Муха) прочитуємо елементи сповіді, Літургії Жертви, у Степана Семчука знаходимо євхаристійну символіку, є вкраплення з Хресної дороги та Утрені Страстей Господніх. Окрім цього, вагомих пласт їхньої творчості складає особиста молитва як явище найбільш інтимного спілкування і відвертого висловлення своїх духовних станів і потреб перед Богом, Богородицею та святими.

У творах «логосівців» мають місце молитви, які не мають традиційного сакрального змісту, оскільки їхнім адресатом виступає нація, Батьківщина, Церква. Вони також мають певну літературну вартість і є у перспективі майбутніх досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антофійчук В. «Молитва, як сонце, вічна...» (Жанр молитви в українській літературі) / В. Антофійчук // «Святі чуття, закладені в молитву...» : Антологія української молитви. У 2 кн. – Чернівці : Рута, 1996. – Кн. 1. – С. 3–10.

Мовознавство. Літературознавство

2. Мельник В. Релігія і життя (поезія, проза, драма, публіцистика, релігійні статті) / о. В. Мельник (Лімниченко) / [за заг. ред. проф. Р. Гром'яка; упорядник і післямова Л. Гром'як]. – Тернопіль : Збруч, 1999. – 830 с.
3. Меріям. Вечірні смутки. Настрої / Г. Лужницький. – Прага – Львів : [б. в.], 1924. – 14 с.
4. Молитвослов. – Рим – Торонто : Видавництво ОО. Василян, 1990. – 1374 с.
5. Петрійчук О. Про це, що люблю я: Еротика / О. Петрійчук. – Прага – Львів : [б. в.], 1924. – 35 с.
6. Прийдіте поклонімся: молитовник. – 5-те вид., випр. – Львів : Свічадо, 2007. – 988 с.
7. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – [б. м.] : United Bible Societies, 1991. – 1394 с.
8. Семчук С. Метеори : Поезії / о. С. Семчук. – Прага – Львів : [б. в.], 1924. – 38 с.

REFERENCES

1. Antofychuk V. «Molytva, yak sontse, vichna...» (Zhanr molytvy v ukrayins'kiy literaturi) / V. Antofychuk // «Svyati chuttya, zakladeni v molytvu...» : Antolohiya ukrayins'koyi molytvy. U 2 kn. – Chernivtsi : Ruta, 1996. – Kn. 1. – S. 3–10.
2. Mel'nyk V. Relihiya i zhyttya (poeziya, proza, drama, publitsystyka, relihiyni statii) / о. V. Mel'nyk (Limnychenko) / [za zah. red. prof. R. Hrom»yaka; uporyadnyk i pislyamova L. Hrom»yak]. – Ternopil' : Zbruch, 1999. – 830 s.
3. Meriyam. Vechirni smutky. Nastroyi / H. Luzhnyts'kyu. – Praha – L'viv : [b. v.], 1924. – 14 s.
4. Molytvoslov. – Rym – Toronto : Ydavnystvo OO. Vasyliyan, 1990. – 1374 s.
5. Petriychuk O. Pro tse, shcho lyublyu ya: Erotyky / O. Petriychuk. – Praha – L'viv : [b. v.], 1924. – 35 s.
6. Pryydyte poklonimsya: molytovnyk. – 5-te vyd., vypr. – L'viv : Svichado, 2007. – 988 s.
7. Svyate Pys'mo Staroho ta Novoho Zavitu. – [b. m.] : United Bible Societies, 1991. – 1394 s.
8. Semchuk S. Meteory : Poeziyi / о. S. Semchuk. – Praha – L'viv : [b. v.], 1924. – 38 s.

Статтю подано до редколегії 12.09.2015 р.